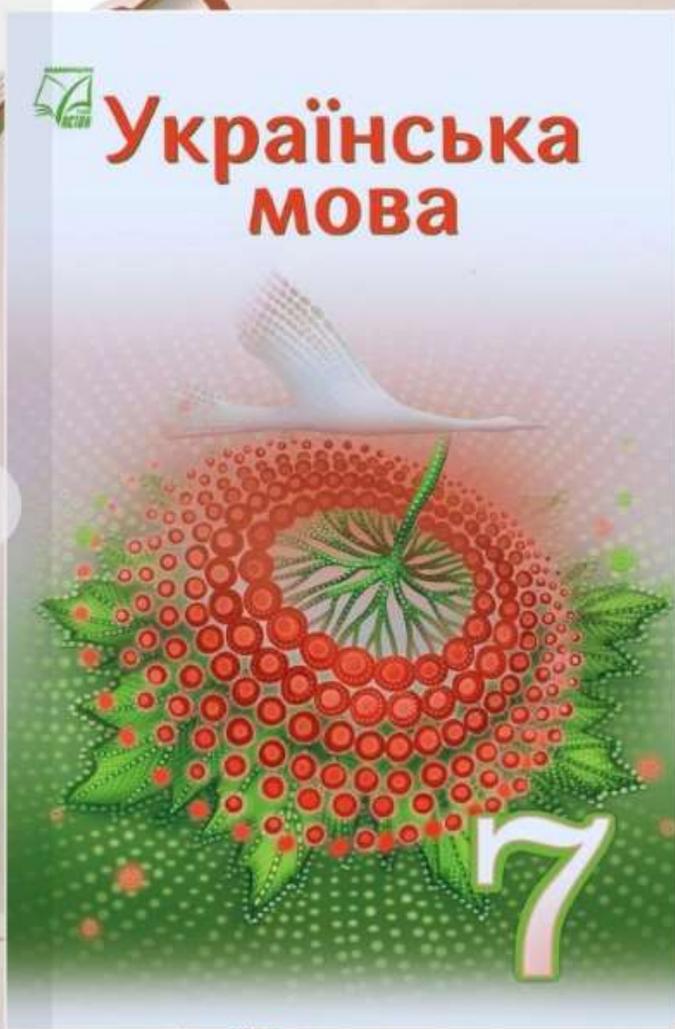
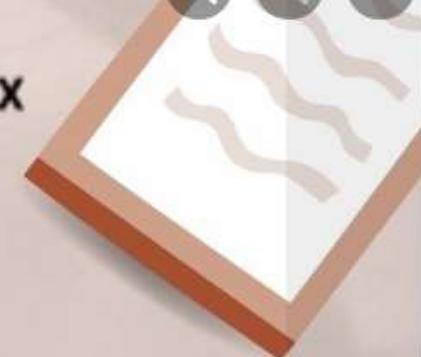

**ZOOM-КОНФЕРЕНЦІЯ
15 ЛЮТОГО О 16:00**

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ КОМУНАЛЬНИЙ
МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР НАУКОВО-ОСВІТНІХ
ІННОВАЦІЙ ТА МОНІТОРИНГУ**

Олена СЕМЕНОГ,
доктор педагогічних наук,
професор, завдувач кафедри
української мови і літератури
Сумського ДПУ імені
А.С.Макаренка

Олеся КАЛІНИЧ,
заслужений учитель
України, учитель-методист,
начальник управління освіти,
релігій, та у справах
національностей виконавчого
комітету Хустської міської ради

Тетяна ДЯТЛЕНКО,
учитель української мови і
літератури ЗСО І-ІІІ ступенів
"Гімназії №34 "Либідь"
ім. Віктора Максименка»,
учитель вищої категорії,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Михайло БЛЯСНИК,
учитель української
мови і літератури
Шосткинської гімназії
Шосткинської міської
ради, учитель-методист

Леся ГАПОН,
кандидат філологічних
наук, консультант
Тернопільського
методичного центру
науково-освітніх
інновацій і
моніторингу

УКРАЇНСЬКА МОВА В 7 КЛАСІ НУШ

Українська мова

УСПІШНЕ ПІЛОТУВАННЯ ПІДРУЧНИКА В 7 КЛАСІ

7

Українська мова

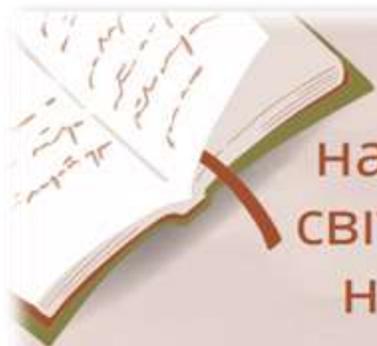

Олеся Калинич, Світлана Дячок

Українська література

7

Наскрізна ідея підручника: навчаюсь – удосконалююсь – розвиваю емоційний світ – набуваю досвіду – ставлю нові цілі – прагну до нових досягнень – згуртовую навколо себе друзів

ВСТУП. МОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ

Українська мова в Україні —
це символ нашої незалежності
Павло Гриценко

НАВЧАТИМУСЬ

- висловлювати власну думку щодо мовних обов'язків українців;
- обґрунтовувати важливість піклування про українську мову;
- аналізувати текст, що містить нову інформацію.

МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ. ДІЄСЛОВО

Я маю... Я повинен... Я мушу...
Щодня вмивати словом ріднем душу.
Іван Вишованець

- зможу розрізнити дієслова за ознаками й функціями;
- аналізуватиму дієслова в усному мовленні, художніх текстах, медіатекстах;
- редагуватиму, доповнюватиму, переформатовуватиму текст;
- висловлюватиму власне ставлення до проблем сучасності.

ІНФОРМАЦІЯ

Мова —
це спосіб мислення.
Павло Гриценко

- зможу знаходити потрібну інформацію, відому або нову, в одному або кількох джерелах;
- розрізнитиму достовірність, новизну інформації;
- інтегруватиму текстову, графічну, числову інформацію в межах одного чи кількох текстів;
- коментуватиму почуту інформацію;
- використовуватиму інформацію в різних ситуаціях спілкування.

Україна в міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2022: про що свідчать результати

Що оцінює міжнародне дослідження PISA

- рівень читацької, математичної та природничо-наукової грамотності 15-річних учнів
- деякі демографічні, соціокультурні та інші чинники, що впливають на успішність учнівства

У дослідженні беруть участь понад 80 країн / економік світу. Україна стала учасницею вдруге.

Провідною галуззю цього циклу дослідження була математика.

Основні результати*

Математична грамотність:

58% учнів досягли рівня 2 (базовий)
32% учнів досягли рівня 3 і вищих

Читацька грамотність:

59% учнів досягли рівня 2 (базовий)
29% досягли рівня 3 і вищих

Природничо-наукова грамотність:

66% учнів досягли рівня 2 (базовий)
36% учнів досягли рівня 3 і вищих

*загальна кількість рівнів – 6

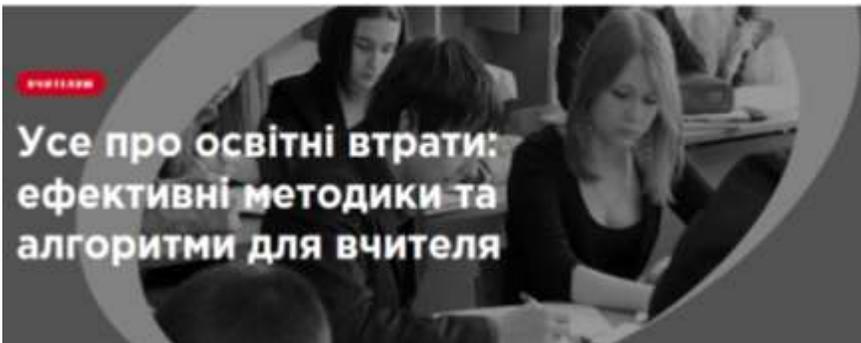

Порівняння з референтними країнами

	Математика	Природничі науки	Читання
	КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ
Естонія	510	526	511
Польща	489	499	489
Словаччина	464	462	447
Україна	441	450	428
Болгарія	417	421	411
Молдова	414	417	404
Грузія	390	384	374

2022 РОКУ 20 БАЛІВ ЗА ШКАЛОЮ PISA – ЦЕ РІК НАВЧАННЯ

https://osvitoria.media/experience/vse-pro-osvitni-vtraty-efektyvni-metodyky-ta-algorytmy-dlya-vchytelya/?fbclid=IwAR2ywPLyAjjfJgvIGnhzO5dDL_3kxcnRTmGoZTCuZRpECM_g2_zsw6yrJIs

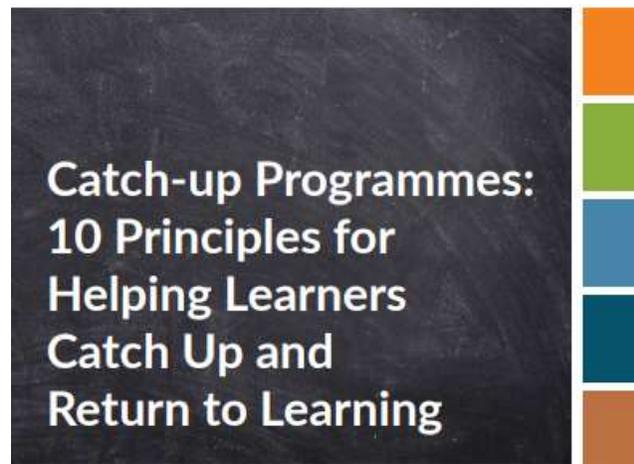
Самостійна робота учнів (визнали 84% керівників міських шкіл та 78% сільських)

Виділення додаткових годин для індивідуальних та групових консультацій

МЕХАНІЗМИ І РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ І РОЗРИВІВ

Консолідація змісту освіти відповідно до навчальних досягнень учнів

Розроблення гейміфікованих цифрових освітніх ресурсів

https://inee.org/sites/default/files/resources/AEWG%20Catch-up%20Programmes%20-%2010%20Principles_screen.pdf

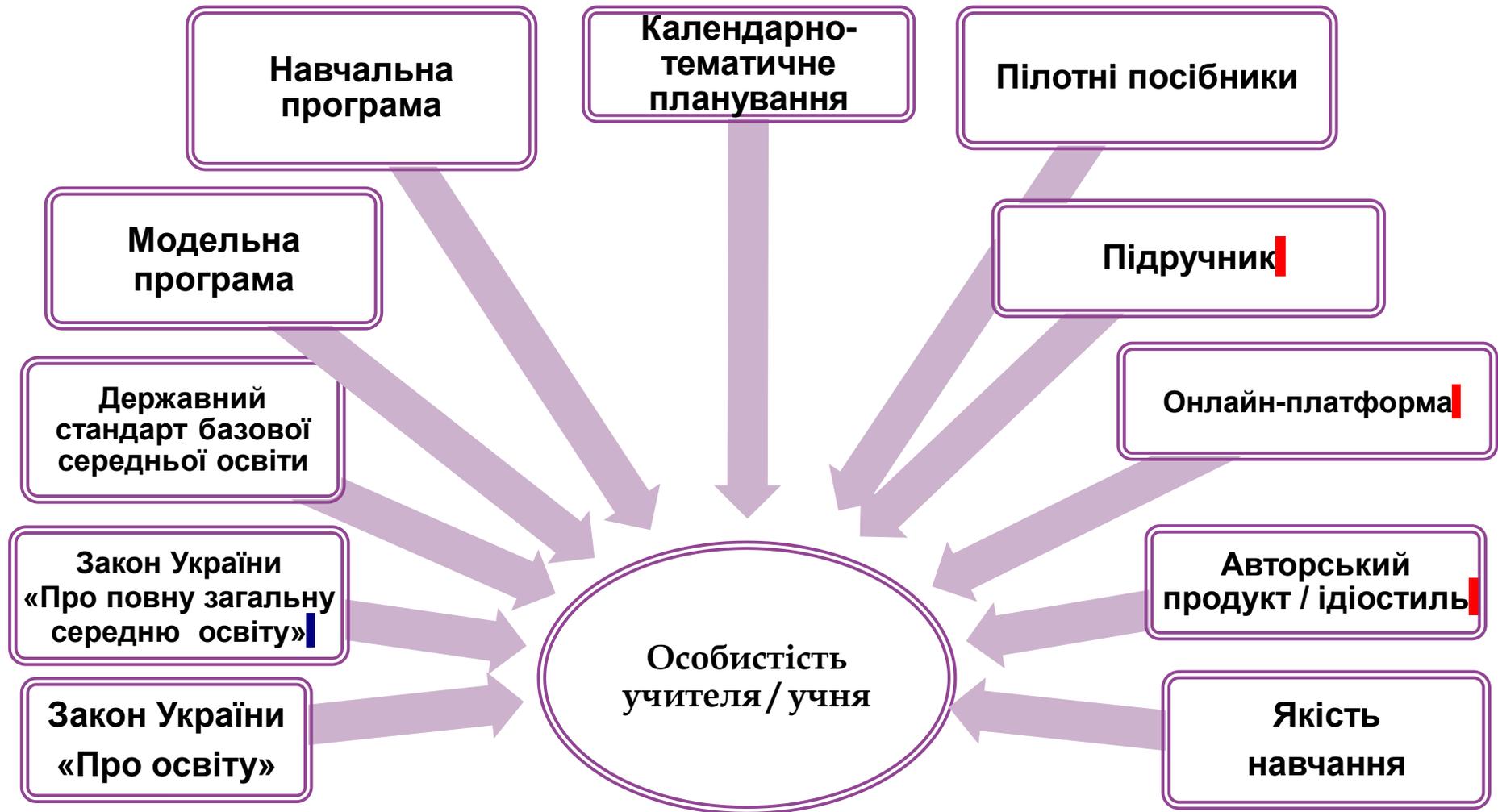

<https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22-2.pdf>

<https://drive.google.com/file/d/1FqAchKvUE3E1C4bfGjjHXuHlI8sCrgKE/view>

Ключові поняття

Державний стандарт

Затверджує
Кабінет Міністрів
України

це вимоги до
обов'язкових
результатів
навчання та
компетентності
здобувача
загальної
середньої освіти

Модельна програма

Затверджує
МОН

визначає орієнтовну
послідовність
досягнення
очікуваних
результатів
навчання учнів,
зміст навчального
предмета
(інтегрованого
курсу) та види
навчальної
діяльності учнів

Освітня програма

Затверджує
педагогічна рада

це єдиний
комплекс освітніх
компонентів,
спланованих і
організованих
закладом
загальної
середньої освіти
для досягнення
учнями
результатів
навчання.

Навчальна програма

Затверджує
педагогічна рада

документ, який
окреслює коло
основних знань,
умінь та навичок,
що підлягають
засвоєнню з
кожного предмету
із зазначенням
кількості годин на
кожну тему

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
БАЗОВОЇ І ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(2011)

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
(2020)

Предметні компетентності
Вимоги до досягнень

Ключові компетентності
(5-6 кл.), (7-9 кл.)
Вимоги до результатів

Поділ на предмети

Поділ на освітні галузі

Інваріантна складова зі сталою
кількістю годин

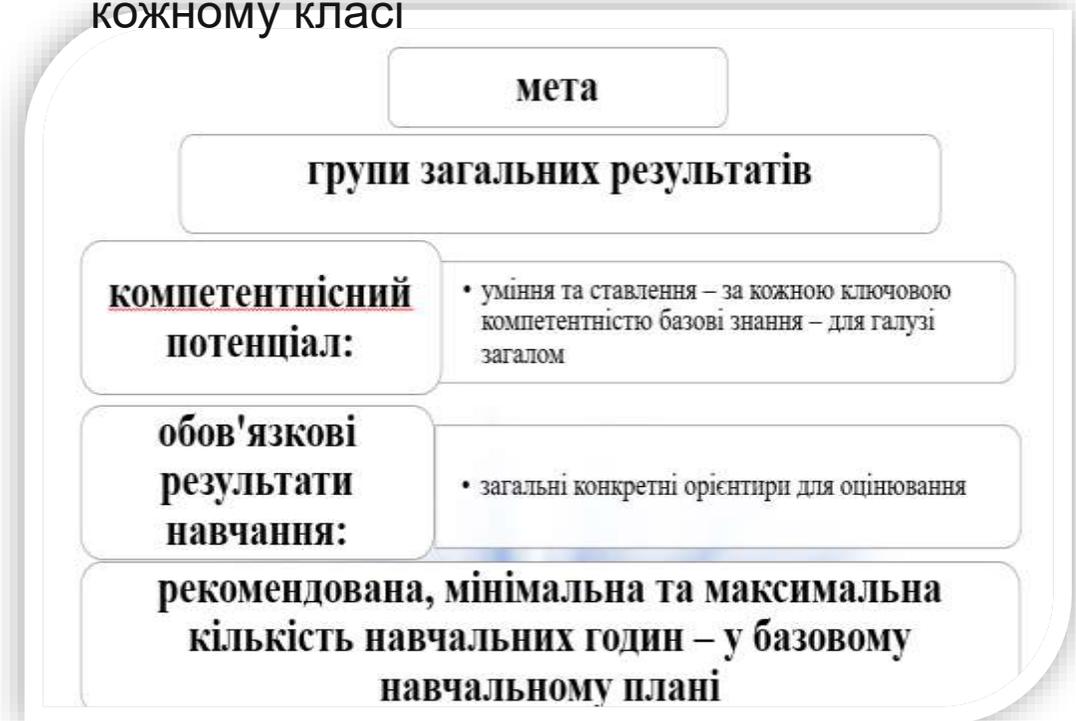
Три градації кількості годин:
рекомендована, мінімальна,
максимальна

Державний стандарт базової середньої освіти (2020)

Головна ідея нової української школи і нового Державного стандарту – **навчання, побудоване на компетентностях.**

Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність”.
Закон України “Про освіту”

- ❑ У Державному стандарті для кожної освітньої галузі визначено мету, загальні результати галузі і обов’язкові результати здобувачів освіти;
- ❑ міститься Базовий навчальний план, у якому вказано кількість годин, відведена на вивчення тої чи іншої освітньої галузі в кожному класі

МОДЕЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

МНП - це документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення *очікуваних* результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів.

Модельну програму затверджує МОН України.

- ✓ Модельна навчальна програма "Українська мова. 5-6 класи" для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.);
- ✓ Модельна навчальна програма "Українська мова. 5-6 класи" для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.);
- ✓ Модельна навчальна програма "Українська мова. 7-9 класи" для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.);
- ✓ Модельна навчальна програма "Українська мова. 7-9 класи" для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.).

Орієнтири для
оцінювання
в Державному
стандарті
загальної середньої
освіти (2020)

Досліджує мовні явища
[МОВ 4.1.]

Деталізація орієнтирів
для оцінювання
в модельній навчальній
програмі

Очікувані результати:

- Творчо використовує виражальні можливості дієслова, виявляючи художньо-образне, асоціативне мислення [9 МОВ 4.2.1-1];

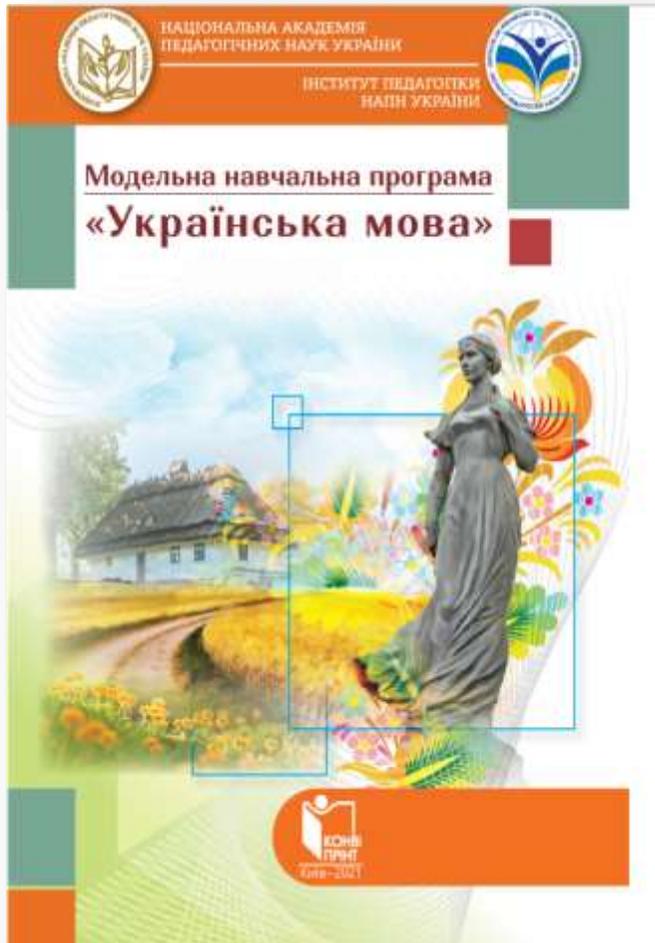
- розрізняє дієслова на основі аналізу їхніх характерних ознак і функцій у мовленні, виявляє типові закономірності функціонування їх на основі узагальнення власних спостережень [9 МОВ 4.1.1];

- використовує знання про дієслово для вдосконалення власного мовлення [9 МОВ 4.1.1-2];

- аналізує окремі дієслова в усному мовленні, текстах (художніх текстах, медіатекстах тощо) і робить висновки щодо функціонування й доцільності використання їх [9 МОВ 4.1.2-1];

- ідентифікує різні види помилок на рівні змісту, структури та мовного оформлення, виправляє та обґрунтовує зроблені виправлення, спираючись на засвоєні норми [9 МОВ 3.3.1-1].

Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.)

Програму побудовано так, щоб мовні й мовленнєві знання, уміння й навички мали перспективи застосування в різноманітних сферах соціального організму, охоплювали ділянки життя й діяльності суб'єктів освітнього процесу з урахуванням їхнього віку, потреб та інтересів.

Мовна змістова лінія

№ п/п	Очікувані результати	Зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
1.	<p>- Пояснює важливість мовних обов'язків для громадян, мови і держави;</p> <p>- відповідає на запитання за змістом почутого, належно акцентуючи на значущих деталях [9 МОВ 1.1.2-1];</p> <p>- переказує почуте повідомлення (художній текст, медіатекст тощо) докладно, акцентуючи увагу на змісті загалом, на окремих важливих деталях [9 МОВ 1.2.1-1];</p> <p>- визначає тему, основну ідею, окреслює коло порушених у почутому повідомленні проблем, [9 МОВ 1.4.1];</p> <p>- окреслює тематику й проблематику художнього тексту [9 МОВ 1.4.1-1];</p> <p>- коментує інформацію, сприйняту з одного чи кількох джерел [9 МОВ 1.5.1-1];</p> <p>- обґрунтовує власну позицію щодо мовних обов'язків українців у реальній ситуації спілкування [9 МОВ 1.6.1];</p>	<p>Вступ 1 год</p> <p>Мовні обов'язки українців</p> <p>Що таке обов'язок?</p> <p>Які є види обов'язків?</p> <p>Суть мовних обов'язків.</p> <p>Навіщо потрібні мовні обов'язки?</p> <p>Що визначає ставлення до державної мови?</p>	<p>Види навчальної діяльності:</p> <p>Організаційна діяльність (цілевизначення; планування; організація роботи; самоконтроль, рефлексія).</p> <p>Пізнавальна діяльність (усвідомлення ключових понять, формулювання запитань і підготовка відповідей на них, здійснення пошуку інформації на підтвердження значення мовних обов'язків громадян; узагальнення різних думок, виявлення спільного й відмінного тощо).</p> <p>Мовленнєва діяльність (застосування прийомів активного слухання, розуміння комунікативних намірів співрозмовника; обговорення мовних обов'язків українців; висловлення власної думки щодо проблеми обов'язків носіїв мови; обґрунтування важливості піклування про мову).</p> <p>Текстова діяльність (акцентування уваги</p>

Мовленнєва змістова лінія

<p>Очікувані результати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Організовує свою діяльність (мотивує, ставить цілі, планує, прогнозує, контролює, здійснює рефлексію, коригує); - висловлює та обстоює власні погляди, ідеї, переконання; - створює типові дописи/ <u>медіатексти</u> (зокрема використовуючи гіпертекстові покликання) в цифровому середовищі для обговорення особистісних і певних соціально значущих питань [9 МОВ 3.2.1]; - використовує результати власної мовотворчості для особистісного самовираження [9 МОВ 4.2.1]; 	<p>ЖАНРИ МОВЛЕННЯ 8 год</p> <p>Повторення вивченого в 5-6 класах.</p> <p>Жарт. Висміювання. Насмішка.</p> <p>Захват, захоплення.</p> <p>Повідомлення.</p> <p>Інструкція.</p> <p>Знайомство.</p> <p>Дружня бесіда.</p> <p>Конспект.</p>	<p>Види навчальної діяльності:</p> <p>Організаційна діяльність (<u>цілевизначення</u>; планування; організація роботи; самоконтроль, рефлексія).</p> <p>Пізнавальна діяльність (визначення різниці між жартом, висміюванням і насмішкою; визначення предмета/об'єкта захвату, захоплення; засвоєння особливостей структури повідомлення; аналіз видів інструкцій; складники інструкції, привітання; визначення особливостей дружньої бесіди тощо).</p> <p>Текстова діяльність (оформлення тексту жарту; формулювання різних видів</p>
<ul style="list-style-type: none"> - аналізує допущені помилки для того, щоб краще пізнати переваги і недоліки власноруч написаних текстів, визначити власні навчальні цілі [9 МОВ 3.3.3]; - виконує різні ролі у груповій онлайн-комунікації, обирає потрібні стратегії співпраці в різних ситуаціях спілкування [9 МОВ 3.2.2-1]. 		<p>захоплення; складання й аналіз текстів повідомлення, інструкції; виявлення, аналіз у тексті захвату, захоплення; доповнення, трансформування, аналіз текстів, написання есе тощо).</p> <p>Мовленнєва діяльність (усні жарти; обговорення прикладів жарту, насмішки; моделювання ситуації знайомства; моделювання дружньої бесіди тощо).</p>

Жанри мовлення

5. Колективна робота зі схемою «Мовленнєва ситуація»

ФАКТОРИ, ЯКІ СУТТЄВО ВПЛИВАЮТЬ
НА ХАРАКТЕР ВИСЛОВЛЮВАННЯ

§ 65. ЖАРТ. ВИСМІЮВАННЯ. НАСМІШКА

Треба любити людину. Більше, ніж самого себе.
Тоді тільки ти маєш право сміятися.
І тоді людина разом з тобою буде сміятися... із себе,
із своїх якихось хиб, недоліків...
І буде такий дружній, такий хороший сміх...
Той сміх, що не ображає, а виліковує,
виховує людину, вивіщує...
Остап Вишня

1. Робота з епіграфом.

- Прочитай уважно слова Остапа Вишні, великого українського сміхотворця, чарівника сміху. Прокоментуй.
- На думку Остапа Вишні, за якої умови «ти маєш право сміятися» над людиною?
- Над чим, на думку сміхотворця, разом можна сміятися?
- Прокоментуй слова гумориста про «дружній, хороший сміх, який виховує, вивіщує людину, і сміх, який ображає».
- Чи розрізняєш для себе якість і характер сміху?

Мовленнєві жанри

Діалогічні жанри

- діалогічне мовлення
- бесіда
- телефонна розмова
- листування (офіційне, неофіційне)

Етикетні жанри

- привітання
- вибачення

Інформаційні жанри

- інформація
- пояснення
- інструкція
- повідомлення

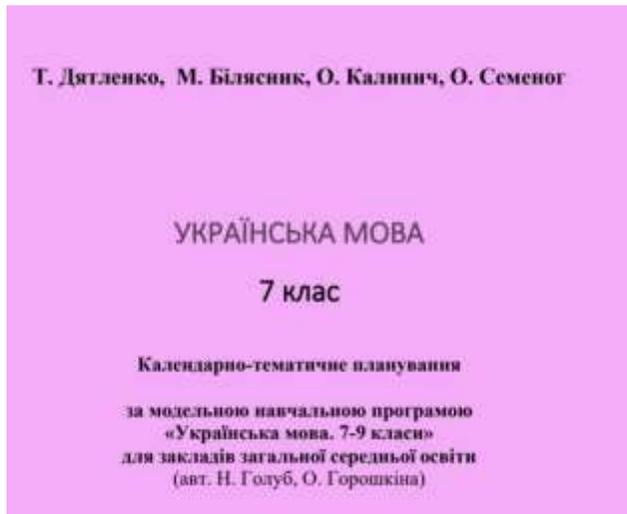
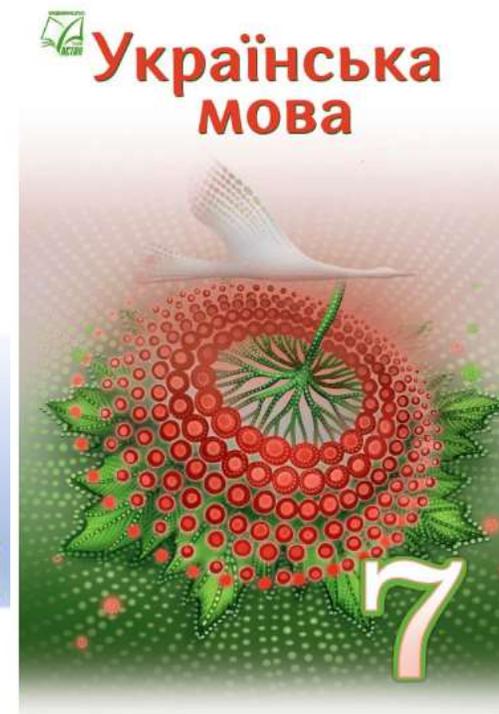
Оцінювальні жанри

- похвала
- осуд
- рецензія
- характеристика

Методичний супровід підручника

<https://aston.te.ua/pidruchnyky/konkurs-pidruchnykiv-dlia-7-klasu-2024-rik-/ukrainska-mova-7-klas/>

До 1 вересня 2024 року авторський колектив підготує також додаток "Інфомедійна грамотність на уроках української мови" та зошит для практичних робіт

<https://aston.te.ua/pidruchnyky/konkurs-pidruchnykiv-dlia-7-klasu-2024-rik-/ukrainska-mova-7-klas/>

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

[Ознайомитися з підручником](#)

Автори: Олена Семеног, Олеся Калинич, Тетяна Дятленко, Михайло Білясник, Леся Гапон

Структуру і зміст підручника укладено відповідно до [модельної навчальної програми «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти](#) (Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)

Запропоновані параграфи підручника дозволяють учителеві без додаткових зусиль змоделювати перЕбїг уроку. Кожен параграф має чітку структуру, відбиваючи основні етапи уроку, а зміст епіграфа - гармонійно поєднує мовну, мовленнєву, соціокультурну змістові лінії. Тема уроку й епіграф у тандемі і взаємозв'язку дають можливість учням та ученицям самостійно визначати ключові поняття, які опрацюють упродовж уроку.

[Календарно-тематичне планування](#)

[Контрольні роботи до підручника](#)

[Робочі аркуші](#) - завдання для формувального та поточного оцінювання

Додаткові навчальні матеріали до підручника [Параграф 9](#), [Параграф 10](#)

[Дорожня карта](#)

До 1 вересня авторський колектив підготує також додаток "Інфомедійна грамотність на уроках української мови" та зошит для практичних робіт

Календарно-тематичний план

Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків української мови для 7 класу за модельною програмою «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти»

Автори модельної програми:

Ніна Борисівна Голуб, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України

Олена Миколаївна Горюхіна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Кількість годин: рекомендовано 3 години на тиждень.

Умовні скорочення, наявні в таблиці:

МЗЛ — мовна змістова лінія;

СЗЛ — соціокультурна змістова лінія;

МовЗЛ — мовленнєва змістова лінія;

ОР — очікувані результати;

ВНД — види навчальної діяльності.

№ уроку	Зміст матеріалу	К-сть год	Дата
I семестр			
Вступ (1 год).			
Тема: Мовні обов'язки українців			
1	<p><i>МЗЛ:</i> Мовні обов'язки українців. Що таке обов'язок? Як є види обов'язків? Суть мовних обов'язків. Навіщо потрібні мовні обов'язки? Що визначає ставлення до державної мови?</p> <p><i>СЗЛ:</i> Українська мова як найвища цінність для українського народу.</p> <p><i>МовЗЛ:</i> Текст. Знаки тексту, його будова. Змістовий зв'язок між частинами тексту (повторення вивченого в 1-4 класах), критичний аналіз текстів; виявлення прихованої інформації.</p> <p><i>ОР:</i> Учень / учениця пояснює важливість мовних обов'язків для громадян, мови й держави; відповідає на запитання за змістом почутого й переказує почуте повідомлення (художній текст, медіатекст), належно акцентує на значущих деталях; визначає тему, основну ідею, окреслює коло порушених у почутому повідомленні проблем; коментує інформацію; обґрунтовує власну позицію щодо мовних обов'язків українців</p>	1	

	<p><i>ВНД:</i> Усвідомлення значення ключових понять, формулювання запитань і підготовка відповіді на них, здійснення пошуку інформації на підтвердження значення мовних обов'язків громадян; узагальнення різних думок, виявлення спільного й відмінного тощо); застосування прийомів активного слухання, розуміння комунікативних намірів співрозмовника; обговорення мовних обов'язків українців; висловлення власної думки щодо проблеми обов'язків носіїв мови; обґрунтування важливості піклування про мову); акцентування уваги на ролі обов'язків у житті людини, обговорення мовних обов'язків українців; сприймання й аналіз тексту, що містить нову інформацію; структурування інформації; переведення текстової інформації в графічну; написання есе за темою уроку).</p>		
	<p>МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ ДІСЛОВО 17 +2 17 год + 2 (есе+контрольна робота)</p>		
2	<p><i>МЗЛ:</i> Дієслово. Поглиблене повторення вивченого. Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.</p> <p><i>СЗЛ:</i> Державотворча функція української мови.</p> <p><i>МовЗЛ:</i> усне висловлення з використанням дієслів; формулювання й обстоювання власної думки, оцінювання дій, учинків, життєвих явищ.</p> <p><i>ОР:</i> Учень / учениця творчо використовує виражальні можливості дієслова, виявляючи художньо-образне, асоціативне мислення; розрізняє дієслова на основі аналізу їхніх характерних ознак і функцій у мовленні, виявляє типові закономірності функціонування їх на основі узагальнення власних спостережень; складає есе на тему уроку.</p> <p><i>ВНД:</i> Засвоєння лексичних, граматичних і синтаксичних ознак дієслова; узагальнення вивченого; збагачення активного словника новими дієсловами, синонімами до них;</p>	1	
3	<p><i>МЗЛ:</i> Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дісприкметник, дісприслівник, безособові форми на -но, -то (загальне ознайомлення).</p> <p><i>СЗЛ:</i> Мова як засіб пізнання світу й здійснення ефективної комунікації.</p> <p><i>МовЗЛ:</i> Діалог, формулювання й обстоювання власної думки, оцінювання дій, учинків, життєвих явищ, моральних, суспільних, історичних та інших проблем сучасності, висловлення власного ставлення до них).</p> <p><i>ОР:</i> Учень / учениця розрізняє дієслова на основі аналізу їхніх характерних ознак і функцій у мовленні, виявляє типові закономірності функціонування їх на основі узагальнення власних спостережень; використовує знання про дієслово для вдосконалення власного мовлення;</p> <p><i>ВНД:</i> Читання текстів художньої прози українською мовою; обговорення проблем української мови в українському</p>	1	

ЗМІСТ

ВСТУП. МОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ

§ 1. Мовні обов'язки українців	8
МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ. ДІЄСЛОВО	
§ 2. Поглиблене повторення вивченого. Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	14
§ 3. Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на <i>-но, -то</i> (загальне ознайомлення)	19
§ 4. Неозначена форма (інфінітив) та особові форми	23
§ 5. Види дієслова	26
§ 6. Часи дієслів. Теперішній час. Особливості змінювання	30
§ 7. Минулий час. Змінювання дієслів у минулому часі	34
§ 8. Майбутній час. Проста і складена форми. Особливості змінювання	37
§ 9. Дієвідмінювання. Букви <i>е, и</i> в особових закінченнях і та її дієвідмін (повторення)	42
§ 10. Способи дієслів. Дійсний спосіб	45
§ 11. Наказовий спосіб. Особливості творення	48
§ 12. Умовний спосіб. Особливості творення	52
§ 13. Безособові дієслова. Дієслівні форми на <i>-но, -то</i>	56
§ 14. Способи творення дієслів	59
§ 15. Правопис дієслів. <i>НЕ</i> з дієсловами (повторення)	63
§ 16. Правопис дієслів. Правопис <i>-ться, -шся</i> в дієсловах (повторення)	66
§ 17. Узагальнення та систематизація знань, умінь, навичок з теми «Дієслово». Морфологічний аналіз дієслова. Уживання дієслів у мовленні	69
§ 18. Контрольна робота з теми «Дієслово»	73
§ 19. Аналіз контрольної роботи з теми «Дієслово». Корекція знань, умінь і навичок	73
§ 20. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Складання формального есе з використанням різних дієслівних форм («Інновація, що зробила цей світ кращим», «Інновація, що полегшила моє життя», «Яких інновацій бракує українській школі?»)	73
ІНФОРМАЦІЯ	
§ 21. Повторення вивченого в 5-6 класах	75
§ 22. Способи пошуку інформації	79
§ 23. Якість і достовірність інформації. Вербальні й невербальні засоби інформації	83
§ 24. Опрацювання текстової інформації (практично)	88
§ 25. Перетворення (трансформування) інформації (текстової в графічну і навпаки). Використання інформації в різних ситуаціях спілкування (практично)	91
§ 26. Використання інформації в різних ситуаціях спілкування (практично)	95
§ 27. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Складання формального есе з використанням різних дієслівних форм	99
§ 28. Контрольна робота з мовленнєвої теми «Інформація»	99
ДІЄПРИКМЕТНИК	
§ 29. Дієприкметник як особлива форма: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	101
§ 30. Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки в реченнях з дієприкметниковим зворотом	105
§ 31. Активні й пасивні дієприкметники. Особливості творення, відмінювання	108
§ 32. Способи заміни активних дієприкметників	112
§ 33. Правопис дієприкметників. <i>-н-</i> у дієприкметниках та <i>-нн-</i> у прикметниках дієприкметникового походження	118
§ 34. <i>НЕ</i> з дієприкметниками	120
§ 35. Контрольна робота з теми «Дієприкметник»	124
ДІЄПРИСЛІВНИК	
§ 36. Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	126

§ 37. Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки в реченнях з дієприслівниковими зворотами й одиничними дієприслівниками	130
§ 38. Вид і час дієприслівників	135
§ 39. Творення дієприслівників недоконаного і доконаного виду	139
§ 40. <i>НЕ</i> з дієприслівниками. Узагальнення та систематизація знань, умінь, навичок з теми «Дієприслівник». Морфологічний аналіз дієслова	143
§ 41. Контрольна робота з теми «Дієприслівник»	148
§ 42. Аналіз контрольної роботи з мовної теми «Дієприслівник». Корекція знань, умінь і навичок	148
§ 43. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Складання формального есе з використанням різних дієслівних форм	148
ТЕКСТ	
§ 44. Повторення вивченого в 5-6 класах. Поради читачам. Мета читання (пошук інформації, виконання завдань, набуття естетичного досвіду)	150
§ 45. Вдумливе читання. Критичне читання	155
§ 46. Зміст прочитаного. Проблеми в тексті (обговорення)	159
§ 47. Вторинні тексти. Докладний переказ	164
§ 48. Опис у художніх текстах	169
§ 49. Емоційний складник художнього тексту	174
§ 50. Прийоми редагування тексту	180
§ 51. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Складання формального есе з використанням різних дієслівних форм	185
§ 52. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Текст	185
§ 53. Аналіз контрольної роботи з мовленнєвої теми. Текст	185
ПРИСЛІВНИК	
§ 54. Прислівник: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	187
§ 55. Ступені порівняння прислівників	192
§ 56. Способи творення прислівників	196
§ 57. Особливості наголошування і правопису прислівників. Написання прислівників із дефісом	201
§ 58. Правопис прислівників разом та окремо	205
§ 59. Букви <i>-н-</i> та <i>-нн-</i> у прислівниках	210
§ 60. <i>НЕ</i> і <i>НИ</i> з прислівниками. <i>И</i> та <i>І</i> в кінці прислівників	214
§ 61. Контрольна робота з мовленнєвої теми. Складання формального есе з використанням прислівників	218
§ 62. Контрольна робота з теми «Прислівник»	218
§ 63. Аналіз контрольної роботи з теми «Прислівник»	218
ЖАНРИ МОВЛЕННЯ	
§ 64. Повторення вивченого в 5-6 класах	220
§ 65. Жарт. Висміювання. Насмішка	224
§ 66. Захват, захоплення	229
§ 67. Повідомлення	235
§ 68. Інструкція	240
§ 69. Знайомство	245
§ 70. Дружня бесіда	250
§ 71. Конспект	254
СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ ПРИЙМНИК	
§ 72. Поглиблене повторення вивченого в початкових класах: Прийменник як службова частина мови і засіб зв'язку слів	259
§ 73. Види прийменників за будовою	263
§ 74. Непохідні й похідні прийменники. Написання похідних прийменників разом, окремо та з дефісом	267

§ 75. Синонімічні й антонімічні прийменники	271
§ 76. Особливості вживання прийменників	274
СПОЛУЧНИК	
§ 77. Поглиблене повторення вивченого в попередніх класах. Сполучник як службова частина мови	280
§ 78. Види сполучників за будовою, походженням	285
§ 79. Сполучники сурядності й підрядності. Використання їх у простому і складному реченнях як засобу зв'язку однорідних членів і частин складного речення	289
§ 80. Написання сполучників разом та окремо	294
§ 81. Розрізнення сполучників й однозвучних слів	297
§ 82. Синонімічні й антонімічні сполучники	301
ЧАСТКА	
§ 83. Частка як службова частина мови	306
§ 84. Частки формотворчі та словотворчі. Части, що надають слову або реченню додаткових відтінків (практично)	310
§ 85. Правопис часток <i>НЕ</i> і <i>НИ</i> з різними частинами мови (узагальнення)	314
§ 86. Написання часток <i>-бо, -но, -то, -от, -таки</i>	317
ВИГУК	
§ 87. Вигук як особлива частина мови. Групи вигуків за значенням	323
§ 88. Дефіс у вигуках	327
§ 89. Кома і знак оклику в реченнях із вигуками	331
§ 90. Есе	334
§ 91. Узагальнення щодо службових частин мови та вигуку	338
§ 92. Контрольна робота	338
§ 93. Аналіз контрольної роботи	338
СПІЛКУВАННЯ	
§ 94. Повторення вивченого в 5-6 класах	340
§ 95. Комунікативні наміри	344
§ 96. Мовні й позамовні засоби гармонійного спілкування (елементи <i>ввічливості, жести, міміка, усмішка, комплімент</i>)	347
§ 97. Засоби прикрашання мовлення: фразеологіями, інтонаційний малюнок	351
§ 98. Бар'єри спілкування	355
§ 99. Суперечка і сварка	358
§ 100. Правила гарного слухача	361
§§ 101-102. Узагальнення й систематизація інформації мовленнєвої змістової лінії. Написання есе	366

МОРФОЛОГІЯ. ОРФОГРАФІЯ. ДІЄСЛОВО

Я маю... Я повинен... Я мушу...
Щодня вмивати словом рідним душу.

Іван Вихованець

- зможу розрізняти дієслова за ознаками й функціями;
- аналізуватиму дієслова в усному мовленні, художніх текстах, медіатекстах;
- редагуватиму, доповнюватиму, переформатовуватиму текст;
- висловлюватиму власне ставлення до проблем сучасності.

СХОДИНКИ УСПІХУ

МОРФОЛОГІЯ. ДІЄСЛОВО. ОРФОГРАФІЯ

Запитую себе, відповідаю, наводжу приклади.

Визначаю свою сходинку успіху

1. Що називають дієсловом?
2. Які граматичні ознаки має дієслово? Наведи приклади.
3. Які синтаксичні функції виконує дієслово? Наведи приклади.
4. Яку форму дієслова називають неозначеною? Чому вона має таку назву? Наведи приклади дієслів у неозначеній формі.
5. Як пишуть *НЕ* з дієсловами? Наведи приклади.
6. Наведи приклади дієслів недоконаного й доконаного видів.
7. Скільки є способів дієслів? Назви їх. Наведи приклади.
8. Скільки часових форм має дієслово? Які форми майбутнього часу має дієслово? Наведи приклади.
9. Яку функцію виконує дієслово в мовленні?

СХОДИНКИ УСПІХУ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Пригадаймо!

Запам'ятаймо!

Розгадаймо!

Творімо вільно!

Працюймо
в парі (групі)

Читаймо
й аналізуймо

Мовленнєвий
практикум

Працюймо
самостійно

4. Прочитай медіаінформацію, застосовуючи технологію маркування.

Захоплення — це стан, емоції, які неможливо описати одним словом. Кожен з нас хоча б раз переживав відчував це почуття і мріє знову повернутися до нього. Хтось шукає його в адреналіні, хтось у досягненні мети, а хтось у чомусь своєму. Яким може бути захоплення і що його викликає — у матеріалі статті.

Захват — це прояв вищого задоволення від чого-небудь або сильні позитивні емоції щодо якоїсь події.

Захоплення — переживання радісних почуттів як вияву найбільшого задоволення, замилювання кимось або чимось; відчуття великого інтересу до когось або чогось; вища точка на шкалі задоволення; окрилений стан.

Синоніми: *захват, зачарування.*

Антонім: *розчарування, апатія, пасивність.*

Приклад: Я відчув безмежне захоплення цим чоловіком, його сміливістю, відвагою та здатністю на такий відчайдушний крок (за А. Дикань).

8. Робота з текстом. Прочитай і виконай завдання.

Великий наш народ, і великі його духовні скарби. Серед них уже століттями вечірньою та світанковою зорею сяє, тривожить і радує серця людей народна пісня, тому що вона увібрала нетлінне слово, глибину української душевності та чарівність мелодії. Багато пісенних скарбів зберегла пам'ять українського народу. Учені доводять, що тільки записано їх до трьохсот тисяч (за О. Авраменком).

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Визнач тему й основну думку тексту.
- Простеж, як пов'язані між собою речення.

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Визнач частини мови у першому реченні.
- Яку функцію виконують сполучники у тексті?
- Поясни вживання м'якого знака у словах тексту.
- Усно провідміняй підкреслений числівник.

9. Обговорення проблеми в колі. Створіть дискусійний клуб у класі. Питання для обговорення: «Чому потрібно популяризувати українську народну пісню?» Сформулюй переконливі аргументи, уживаючи сполучники.

Довідка. (за потреби: *і, а, але, щоб, тому що, зате, проте та інші*).

НАСКРІЗНІ ВМІННЯ:

- читати з розумінням,
- висловлювати власну думку усно і письмово,
- критично та системно мислити,
- діяти творчо,
- виявляти ініціативність,
- здатність логічно обґрунтувати позицію,
- конструктивно керувати емоціями,
- оцінювати ризики,
- приймати рішення,
- розв'язувати проблеми.

НАСКРІЗНІ ВМІННЯ Й РЕЗУЛЬТАТИ

Особистість — цілісна людина, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення.

Патріот — людина з активною позицією, яка діє згідно з морально-етичними принципами і здатна ухвалювати відповідальні рішення.

Інноватор — людина, здатна змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя.

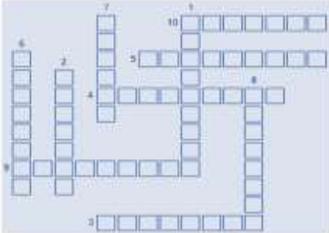
Розгалужена система вправ

8. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Розгадай у зошиті кросворд. Добери й запиши синонімічні прислівники з **не**.

Вертикально: 1 — гірко,
2 — важко, 6 — гарно,
7 — пізно, 8 — низько.
Горизонтально: 3 — сумно,
4 — тихо, 5 — боязко,
9 — шкідливо, 10 — брудно.

2. Дослідження-конструювання.

Склади й запиши по два речення:

- у якому прислівник із **не** пишеться окремо;
- у якому прислівник із **не** пишеться разом.

Зразок. До театру йти не далеко, а близько.
До театру йти недалеко.

Нерадісно — не радісно; недавно — не давно; неквапливо — не квапливо; неголосно — не голосно; нелегко — не легко; недбайливо — не дбайливо.

3. Стилістичний практикум.

Прочитай текст, добираючи синоніми з дужок замість виділеного слова. Запиши речення, вибравши доцільний варіант слововживання.
Здатність помилятися є суттєвою частиною нашого життєвого досвіду. Якщо ми будемо уникати помилок, то просто не зможемо вчитися. Інша справа — повторення помилок, якого, звичайно, потрібно уникати. **Нерозумно** (марно / даремно) наступати на одні й ті самі граблі. Ще **гірше** (поганіше) — після кожної помилки впадати в розпач. Помилки потрібно аналізувати й робити висновки.

Отже, благословіть свої помилки, подякуйте їм за науку і почніть справу знову але... **по-новому** (по-іншому/по-своєму) (В. Калошин).

4. Орфоепічний практикум.

А. Прочитай прислівники вголос, правильно їх наголошуючи. Запам'ятай правильні наголоси.

Усього-на-всього, вряди-годи, віч-на-віч, де-небудь, по-господарськи, по-господарському, навік-віків, навік-віки, повік-віки.

Б. Із трьома прислівниками на вибір склади й запиши речення.

5. Дослідження-моделювання. За поданими моделями утвори прислівники від поданих займенників і прикметників префіксально-суфіксальним способом. Запиши в зошит. Розбери прислівники за будовою. Поясни правопис.

1. По́ — ому́ .

Наш, твій, ваш, їхній, свій, інший, простий, особливий, зимовий, літній.

2. По́ — и́ .

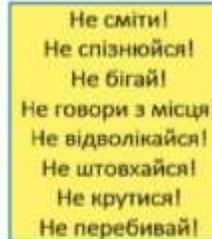
Київський, полтавський, міланський, віденський, празький, лондонський, сусідський, учнівський.

6. Орфографічний практикум. Запиши слова, знявши risks. Визнач, якими частинами мови виражені однозвучні слова та сполуки.

2. Робота в групах. Розподіліться на групи по 5 осіб і дійте за наведеним алгоритмом.

1. Порівняйте, як сформульовані правила на плакаті праворуч і на плакаті ліворуч. Виберіть варіант, який вам більше подобається. Аргументуйте вибір.

2. Усно назвіть прислівники, ужиті на плакаті ліворуч.

3. Сформулюйте правила, викладені на плакаті праворуч так, щоб вони не ображали почуттів учнів, зберігали їхню гідність і давали конкретні поради, як правильно поводитися.

4. Уведіть у формулювання прислівники, підкресліть їх.

5. Скориставшись ресурсом <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> поставте наголоси. перевірте правопис прислівників.

3. Дослідження-конструювання. Від поданих слів утвори прислівники за зразком.

Зразок. Сонний — сонно, марний — марно.

Самовідданий, безіменний, законний, безпереймний, зелений, чепурний буденний, похвилинний, екстрений, нездоланний, умовний, докладний, ехидний, пильний, привселюдний, емоційний, неоцінений, шалений, сильний, благословенний, пурпурний, безгрішний.

4. Лінгвістична гра «Що зайве?». Спиши прислівники, вставляючи пропущені літери. Знайди, у якому рядку є «зайве слово». Укажи, за якою ознакою ти визначив «зайве слово» (усно).

- Вдяч..о, вір..о, чес..о, інтелігент..о.
- Розчарова..о, розгубле..о, невпевне..о.
- Схвильова..о, полегше..о, натхне..о.
- Дивн..о, повіль..о, непоміт..о, незграб..о.

5. Лінгвістична гра «Хто швидше?». Спиши, вставляючи **-н-** або **-ни-** на місці крапок. Утвори синонімічні або антонімічні пари. Виграс той, хто першим правильно виконає завдання.

Зразок. Відмінно — бездоганно.

А. Стара..о, благород..о, натхне..о, умиротворе..о, шляхет..о, лагід..о, сумнів..о, ненадій..о, сумлі..о, ретель..о, захопле..о.

Зразок. Ясно — темно.

Б. Дотеп..о, спонтан..о, тривож..о, роздратована..о, промисла..о, охай..о, серйоз..о, спокій..о, бруд..о, задоволе..о.

6. Дослідження-відновлення. Віднови речення, уводячи потрібні слова з довідки. Запиши в зошит. Усно поясни правопис прислівників з **-н-** або **-ни-**.

1. Усе так ... , чисто, незрадливо (Л. Костенко). 2. ... йшли мовчазні до перону (В. Симоненко). 3. Вони удвох ... й ... будуть їздити світом, щоб красу і силу свого молодого дос-

3. Лінгвістичне дослідження з елементами розподілення.

А. Проаналізуй матеріал, викладений у таблиці. Сформулюй правила правопису прислівників разом (усно).

РАЗОМ					
прийменник + іменник	прийменник + прикметник	прийменник + числівник	прийменник + прислівник	прийменник + будь-яка частина мови	аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-, -ось, -сь + будь-яка частина мови
1	2	3	4	5	6
вгору	згярячу	вперше	дедалі	спідлоба	щохвилини

Б. Розподіли прислівники в шість колонок відповідно до таблиці.

Запиши в зошит. Запам'ятай правопис прислівників.

Віднині, вперше, ніколи, зліва, зранку, влітку, помалу, абияк, сповна, нізвідки, вперше, дочиста, набагато, ввечері, навесні, завидна, щороку, дедалі, удень, взимку, додому, потихеньку, вдвоє, натрое, востаннє, щоправда, вдруге, назавжди, мимоволі, вп'ятьох, вночі, восени, вгорі.

Моделювання уроку за параграфом

ДІЄПРИКМЕТНИК

Тільки там, де сходяться мовна природа
й мовна культура у школі,
остаточно формується єдина
всеукраїнська літературна мова —
чиста та красна.

Олекса Синявський

- зможу виявляти спільні й відмінні ознаки між дієсловами, прикметниками та дієприкметниками;
- аналізуватиму дієприкметники в усному мовленні, художніх текстах, медіатекстах;
- редагуватиму текст, зможу доповнити його, переформатувати;
- братиму участь в обговоренні проблем, зможу обґрунтувати власну позицію.

§ 29. ДІЄПРИКМЕТНИК ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА: ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ, СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

1. Прочитай вірш Дмитра Білоуса, уставляючи замість крапок потрібні за змістом слова. Якщо потрібно, звернися до довідки.

Дієприкметник, ясно, далєбі,
І для відмінника й останнього бешкетника, —
Це умовна форма, що поєднує в собі
Ознаки ... і ... .

З живомовною згідно стихією
Виражає ознаку предмета за ... .
Відповідає на запитання такі:
... ? ... ? ... ? ... ?

Довідка: який?, дієслова, яка?, прикметника, яке?, дією, які?

Людина доти могутня й непереможна,
поки вона вірна законам природи —
пізнаним і непізнаним, не нею встановленим.

Василь Сухомлинський

2. Прочитайте епіграф.

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Поясни, як ти розумієш прочитане. Яка основна думка?
- Чи погоджуєшся ти з думкою автора? Чому?

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Запиши епіграф у зошит. Підкресли дієприкметники.
- Визнач вид, час, рід, число, відмінок дієприкметників.

Вивчення нового матеріалу

Як і дієслово, дієприкметник має:

- 1) вид (доконаний або недоконаний): *читаний, прочитаний*;
- 2) час (теперішній, минулий): *квітучий, прочитаний*.

Як і прикметник, дієприкметник має:

- 1) рід (чоловічий, жіночий, середній): *читаний, читана, читане*;
- 2) число (однина, множина): *розквітлий, розквітлі*;
- 3) відмінок: *стурбований (погляд)* — називний відмінок, *стурбованого погляду* — родовий відмінок.

Зверни увагу!

Рід, число, відмінок дієприкметників залежать, як і в прикметників, від роду, числа і відмінка іменників, з якими дієприкметники пов'язані (придбаний гаджет, отримане повідомлення, виконані завдання).

Закріплення нового матеріалу

- 5. Від поданих дієслів утвори і запиши дієприкметники. Визнач їх вид.**

Пофарбувати, зеленіти, почервоніти, зібрати, зігріти, темніти, розквітати, спекти, завітчати.

- Усно утвори словосполучення, визнач головні та залежні слова в утворених словосполученнях. Одне словосполучення запиши, зроби його розбір.

- 6. Гра «Хто швидше» Розподіли словосполучення у два стовпці: а) іменник із прикметником; б) іменник із дієприкметником.**

Прочитане повідомлення, наукова інформація, розгорнута книга, усміхнена дівчина, світлий кабінет, віртуальне спілкування, виконане завдання, завантажений матеріал, завантажене селфі, актуальний документ, новий гаджет, пестливі слова.

- Усно поясни правопис слова *пестливий*.

- 7. Робота в парах. Прочитайте й опрацюйте текст.**

Сучасна людина не/уявляє свого життя без гаджетів. У/в смартфонах — в/усі наші контакти, фотографії та відео, нотатки, листування з друзями і/й колегами, в/у комп'ютерах — багаторічні робочі і/й особисті архіви, у/в планшетах — розваги та творчість. Не/дивно, що сьогодні весь наш побут і/й робочі процеси підлаштовані під нову реальність, у/в центрі якої — гаджети (*за С. Нечитайлом*).

- Спишіть, знімаючи ризик. Обґрунтуйте написання. У дієприкметнику *підлаштовані* визначте дієслівні й прикметникові ознаки.
- Складіть короткий допис (3–4 речення), висловивши власні думки щодо прочитаного тексту і впливу гаджетів на здоров'я людини.

- 8. Уяви ситуацію. Дідусь / бабуся просить розповісти про позитивний і негативний вплив гаджетів. Склади й озвуч стислу відповідь (5–6 речень) дідусеві / бабусі на тему «Позитивний і негативний вплив гаджетів на звички».**

Вивчення нового матеріалу

9. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

ТАКИЙ чи СЛІДУЮЧИЙ висновок?

В українській мові немає дієприкметника **слідуючий**. А дієслово **слідувати** вживають доволі рідко й лише в одному значенні — «рухатися слідом за кимось»: *Малюк слідував за мамою по п'ятах, куди б вона не йшла.*

Основні українські відповідники дієслову «слідувати» — це слова: **іти, прямувати, простувати** (у просторі), **наставати, наступати** (у часі): *потяг іде без зупинок; потяг далекого прямування; за весною настає літо.*

* Утвори від підкресленого дієслова дієприкметники недоконаного та доконаного видів, в однині, чоловічого / жіночого роду, у називному відмінку.

Склади й запиши з ними речення, визнач синтаксичну роль дієприкметника.

10. Подумай і виконай. Доповни словосполучення-підписи світлин дієприкметниками. За потреби скористайся довідкою.

Гаджет

Учень

Пшениця

Листя

Долина

Модель

Довідка. Достиглий, замислений, поживклий, сконструйований, придбаний, розквітлий.

* З одним словосполученням склади і запиши речення. Зроби синтаксичний розбір його.

10. Прочитай та опрацюй текст.

Відтоді як людина уявила себе підкорювачем природи, вона почала забруднювати довкілля.

Задимлені труби заводів викидають в атмосферу сірчистий газ, оксиди азоту, пил, дим та інші шкідливі речовини.

Пластикові пакети і пляшки загрожують перетворити Землю на планету сміття. Бите скло, використаний папір, металобрухт стали факторами забруднення довкілля. Із кожним роком на Землі стає все менше лісів і все більше утворюється пустель.

Завдання на вибір. Рефлексія

12. «Ти зможеш!». Перейди за QR-кодом чи покликанням <https://cutt.ly/kwAPOzmW> і виконай завдання: прочитай мовчки текст, опрацюй його. Виконай одне з чотирьох завдань на вибір.

13. Заповни щоденник.

Які емоції відчуваєш після уроку?

УКРАЇНА І УКРАЇНЦІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР

Текст Б. ВАРЕНИКИ ПО-ТЕРНОПІЛЬСЬКИ

Світлина Марти Жиравель

П'ять тисяч вареників для українських бійців наліпили волонтерки з Тернопільщини. Працювали впродовж трьох годин. Витратили 120 кг борошна, понад 20 кг картоплі та 10 кг сиру.

«Вареники ліпили дружно, — розчулено розповідає волонтерка

Ганна Батіг, бабуся учасника російсько-української війни. — Хочемо, щоб воїни відчули родину, щоб їм стало тепло на душі».

«Варенички із сиром і картоплею, ще й цибулькою заправлені. Будуть смачні», — розповіла тернополянка Надія Кусь.

Людмила Червінська — співачка. Жінка каже, що до благодійної акції долучилася вперше: «Вареники я роблю для своїх синочків, щоб вони були здорові, щоб їм смачно було,

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Випиши з текстів ключові слова.
- Знайди три спільні та три відмінні риси в текстах.
- Добери заголовки до текстів А і В. У заголовках використай прислівники.
- Випиши з текстів прислівники. Поясни спосіб їх творення.
- Напиши мініесе з теми «Волонтерство — це наш маленький внесок у велику перемогу».

§ 56. СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ПРИСЛІВНИКІВ

Жовто-блакитний стяг підіймаєм,
з тризубом йдем до мети.

Олег Скрипка

Я мрію — і це не утопія, це реальність —
про щасливу демократичну країну,
що стане не тягарем, а окрасою Європи.

Країну сильну та комфортну.

Країну, де розмовлятимуть
українською мовою і вдома,

і на вулиці, і в храмі, і в театрі.

Я знаю, що ми можемо збудувати таку країну.

Я вірю, що на таку країну ми заслужили.

Віталій Портников

1. Працюймо з епіграфами.

- У якому з епіграфів йдеться про державні символи?
- У якому з епіграфів описано національні цінності? Які?
- Що спільного і що відмінного є в змісті епіграфів?
- Чи згодні ви з авторами епіграфів?

2. Продовж речення, уживши в кожному з них не менше трьох слів. Запиши. Визнач, якою частиною мови виражені ці слова.

1. Українські воїни (*які?*) ... . Українські воїни борються (*як?*) ... .
2. Українські волонтери (*які?*) ... . Заради перемоги ми працюємо (*як?*) ... .
3. Сучасні підлітки (*які?*).... Сучасні підлітки уміють спілкуватися (*як?*) ... .

7. Прочитай текст. Опрацюй його, виконуючи завдання.

Є міста, у які закохуєшся повільно, до яких треба довго звикати, щоб відчуті їх зсередини і нарешті полюбити. Але це не про Вільнюс.

Вільнюс — це любов із першого погляду, із першого кроку литовською землею. Любов щира, беззаперечна, безумовна.

Для мене бути в Литві — це бути серед друзів. Пригадую, як першого вечора у Вільнюсі я заблукала в провулках, що тонули в сніговій темряві, і ніяк не могла вийти на центральні освітлені вулиці. Тоді мене врятував панк¹ — кремезний увічливий хлопець, що провів мене до ратуші, яку я шукала, розповів багато цікавого, а наостанок попросив бути обачнішою і не гуляти пізно ввечері самій.

А ще у Вільнюсі я вперше по-справжньому святкувала Різдво за григоріанським календарем², відчуваючи себе частиною великої європейської родини, розділяючи з нею спільні традиції і цінності. Як на мене, у Вільнюсі найкрасивіші різдвяні ялинки, оздоблені сучасно і стильно, найгомінкіші ярмарки, пронизані добрим духом Різдва. Тут можна скуштувати каву з жолудів, трав'яний чай із сушеною морквою, печиво-гриби (тепер я точно знаю, що до моєї бабусі в Одесу цей рецепт потрапив із Вільнюса) та ще багато-багато страв і напоїв литовської кухні (за *Є. Завалій*).

¹ *Панки* — представники субкультури, популярної в багатьох країнах. Панки по-особливому вдягаються, носять своєрідні зачіски, слухають панк-рок-музику; демонструють прагнення до особистої свободи і незалежності.

² *Григоріанський календар* — офіційно визнаний у більшості країн світу, зокрема в країнах Євросоюзу, календар, за яким Різдво святкують 25 грудня.

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Де і коли відбуваються події, описані в тексті?
- Як ти уявляєш героїню тексту?
- Який на вигляд «кремезний панк»?
- Що вплинуло на героїню більше: екзотична зовнішність незнайомця чи його вихованість, обізнаність і турботливість? Відповідь аргументуй.
- Яких висновків ти дійшов / дійшла, обміркувавши / обговоривши епізод із панком? Чи варто упереджено ставитися до тих, хто не такий / така, як ти?
- Чому для героїні важливо святкувати Різдво разом із європейцями?
- Які литовські традиції святкування Різдва описано в тексті?

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Сформулюй тему тексту, визнач мікротеми.
- З'ясуй основну думку тексту, добери до нього заголовки.
- Запиши простий план тексту.
- Випиши з тексту прислівники. Поясни їх правопис.
- Напиши мініесе з теми: «"Інший" не означає "гірший"».

§ 59. БУКВИ -Н- ТА -НН- У ПРИСЛІВНИКАХ

Можна бути собою, не заперечуючи іншого.

Тарас Прохасько

У нас різні культури й традиції,
але спільні цілі та цінності.

З документів Євросоюзу

1. Робота з епіграфами.

- Як ти розумієш вислів Тараса Прохаська?
- Чому важливо залишатися собою?
- Чи можна зневажати інших через те, що вони по-іншому одягаються, слухають іншу музику, люблять інші страви, мають інші уподобання, захоплення, хобі? Чому?
- Яке з речень, запропонованих нижче, синонімічне до другого епіграфа?
  - А Мислимо вільно — діємо індивідуально.
  - Б Мислимо глобально — діємо локально.
  - В «Єдність у різноманітності» — гасло Євросоюзу.
  - Г Вивчив старанно — відповів бездоганно!
- Що для тебе означає вислів «єдність у різноманітності»?
- Випиши прислівники з речень А, Г.
- Укажи, від яких слів і яким способом вони утворені.
- Що вплинуло на правопис прислівників із **-н-** і **-нн-**?

7. Прочитай тексти.

Текст А. Американський освітянин, письменник та підприємець Стівен Кові наголошує, що індустріальна епоха, коли ти гвинтик великої системи й від тебе мало що залежить, минула. Настала епоха знань, у якій ти — унікальна особистість, і внесок твій також унікальний, а базується він саме на твоїх сильних сторонах.

Американський учений Говард Гарднер стверджує, що є вісім типів інтелекту: а) **лінгвістичний** — здатність читати, писати й спілкуватися за допомогою слів; б) **логіко-математичний** — здатність міркувати й розраховувати; в) **зорово-просторовий** — здатність орієнтуватися в просторі; г) **кінестетичний** — фізичний інтелект, вміння вправно володіти тілом; **г) музичний** — музичні здібності; д) **міжособистісний** — здатність спілкуватися з іншими людьми; е) **внутрішньоособистісний** — здатність до розуміння своїх почуттів, бажань і потреб; **є) природничий** — здатність учитися, досліджуючи природу.

У кожної людини домінує один або два типи інтелекту (за М. Костюк, І. Хворостяним, І. Унгурян).

Текст Б. ПРИМНОЖУЙ СВОЇ ТАЛАНТИ

Знайти й розкрити свій талант — це зробити найбільший внесок в особистий розвиток.

Але чому воно так, що коли говоримо про талант, то маємо на увазі котрийсь із «традиційно вагомих» обдарувань — спортсмена, танцюриста, ученого-лауреата? Насправді ж таланти бувають різні. **Не прибідняйся.** У тебе може бути хист читати, писати чи говорити, **відчуття** ритму, **почуття** гумору, **пам'ять** на деталі, вміння приймати інших такими, як вони є. Можуть бути здібності організатора, лідера чи музиканта. **Не важливо**, до чого в тебе талант — до шахів, акторства чи катання на скейтборді. Важливо, що коли ти робиш те, що любиш і до чого маєш хист, то отримуєш насолоду (за Ш. Кові).

- Дізнайся про свої сильні сторони і спрогнозуй саморозвиток, зігравши в гру «Велике відкриття», яку пропонує американський письменник Шон Кові в книзі «Сім звичок ефективних підлітків». Завантажуй гру за покликанням: <http://surl.li/ndeja>.

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Яка тема й основна ідея текстів?
- Який тип і стиль мовлення текстів?
- Стиль якого тексту імпонує тобі більше? Чому?
- Чому важливо розуміти свою унікальність?
- Чи є зв'язок між типом інтелекту і професією, яку вибираємо? Який? Наведи приклади.

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Добери заголовок до *тексту А*.
- У відповідні словесні описи типу інтелекту в *тексті А* з його графічним зображенням.

1

2

3

4

5

6

7

8

- Поясни правопис слів, виділених у *тексті Б*.
- Напиши мініесе з теми «Мої сильні сторони».

§ 60. НЕ і НИ З ПРИСЛІВНИКАМИ. И та І В КІНЦІ ПРИСЛІВНИКІВ

Жити — означає вибирати.

Але щоб зробити правильний вибір, потрібно чітко усвідомлювати хто ти, що ти відстоюєш, куди тобі потрібно і навіщо.

Кофі Аннан

Корабель, який не знає, куди плисти, ніколи не має попутного вітру.

Народна мудрість

1. Робота з епіграфами.

- Уважно прочитай епіграфи. Як ти зрозумів їх сенс?
- Чому важливо пізнавати свій внутрішній світ?
  - Як це вплине на доросле життя?
  - З другого епіграфа випиши слова з **не, ні**.
  - З'ясуй, якою частиною мови вони виражені. Поясни правопис.

§ 57. НАПИСАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ ІЗ ДЕФІСОМ

Права людини — це, *по-перше*, броня, яка захищає;
по-друге, правила, що вчать поводитись гідно;
по-третє, арбітри, до яких звертаються, якщо треба.

В основі прав людини лежать цінності.
Патриція Брандер

Цінності невидимі, подібно до вітру.
Ви дізнаєтесь про вітер за тремтінням листків,
а цінності усвідомлюєте за вчинками людей.

Єва Анксел

1. Робота з епіграфами.

А. Уважно прочитай епіграфи, розглянь хмаринку слів. Дай відповіді на запитання.

- Для чого потрібно знати права людини?
- Які цінності покладено в основу прав людини?
- Як ми відчуваємо, що інші виявляють повагу до наших прав?
- Як ми виявляємо повагу до прав інших людей?

Б. З першого епіграфа випиши прислівники, з'ясуй, який спосіб творення і правопис цих прислівників.

Напиши формальне есе із використанням прислівників на одну з тем: «Найважливіші мої права й обов'язки», «Як я виявляю повагу до людини», «Чому інформацію треба сприймати критично?», «Звідки я черпаю знання про себе?», «Мої сильні й слабкі сторони», «Коли мій голос (слово) має значення».

- У творі використай не менше десяти прислівників.
- Для виразнення своїх думок скористайся матеріалами параграфів 54–60.

7. Прочитай тексти. Опрацюй їх, виконавши завдання.

Текст А. «Я завжди писатиму у відповідь» — книжка, заснована на реальних подіях. Кейтлін із США та Мартін із Зімбабве завдяки простому домашньому завданню стають друзями. Написавши перші листи одне одному, вони навіть не здогадувалися, як сильно це змінить їхні долі. Кейтлін усвідомить, що у світі є проблеми набагато складніші, ніж непорозуміння з подругами — і вона відкладатиме гроші не на прикраси, а на сплату за навчання в школі для свого друга. А в Мартіна з'явиться шанс здійснити свою мрію — здобути освіту в США і стати лікарем, щоб допомагати своїм співвітчизникам. Історія цієї дружби доводить, що, маючи бажання і мінімальні можливості, можна змінити чиесь життя на краще (*С. Павелецька*).

Текст Б. Одного червневого ранку листоноша вручив мені великий м'який конверт, більший за підручник. Я знав, що це від неї, бо його, як завжди, прикрашали маленькі сердечка, смайлики та зірочки. Поруч із моїм іменем фіолетовим чорнилом із блискітками вона написала: «НДН». Від неї я дізнався, що це означає «найкращі друзі назавжди».

Я (ледь)ледь стримався, щоб не відкрити пакунок просто там, на очах у всіх тих, хто чекав на пошту. Але (все)таки вирішив повернутись (до)дому. Мені хотілося побути на самоті. Через те що в нас був один двір на чотири сім'ї, там завжди хтось тинявся. Але (в)день у будинку зазвичай було порожньо. Без електрики та вікон там завжди панувала темрява. Ми лише вбиралися там (з)ранку й спали (в)ночі. Я увійшов (у)середину, радіючи прохолоді й тиші. (С)початку я побачив листа, приклеєного до пакунка. Фіолетовим чорнилом із блискітками Кейтлін написала: «Вітаю з минулим Д(д)нем народження, Мартіне!». Я був дуже розчулений (*Кейтлін Аліфіренка, Мартін Ганда*)

3. Творче завдання. Напиши есе на тему «Як я виявляю повагу до людини». У творі використай прислівники.

Види навчальної діяльності

7. Вдумливо прочитай анотацію до книжки «Ви це зможете». Поясни роль дієприкметників у тексті.

Говорити про здоров'я зараз важливо й модно. Цю тему порушує українська авторка Дарка Озерна на сторінках видання «Ви це зможете». Книга, написана рукою біологині, захоплює читачів вже з перших сторінок. Рекомендації, розміщені в посібнику, переконливо доводять значення фізичної активності, сну, раціону в житті людини. Висновки, надані авторкою, ґрунтуються на сучасних наукових дослідженнях. Проілюстровані сторінки додають бажання перечитати корисні поради.

Інформація навчить дорослих і підлітків правильно будувати здоровий спосіб життя.

- Чи зацікавила тебе інформація? Чому?
- Які книжки про здоровий спосіб життя ти читав / читала? Поділись своїми враженнями з товаришами / товаришками.
- Більше дізнатися про книжку можна, перейшовши на сайт Миколаївської обласної бібліотеки для юнацтва, на якому є відеоролик про це видання.

У текстовій інформації використовуй різні дієприкметники — активного і пасивного стану; з НЕ і без нього; з однією -н- чи з двома -нн- тощо).

8. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Прочитай текст, вставляючи пропущені літери. Знайди дієприкметники. Зроби розбір дієприкметників.

Одне з доброзичливих народних побажань так і каже: «Будь здоровий, як вода». Ще й досі в деяких сім'ях зб. .рігся звичай випускати малих дітей голісінькими під зливний теплий літній дощ з надією, що діти після цього краще ростуть.

У теплу пору року дітей у селі привчають ходити босоніж. Цю традицію народної педагогіки, тепер дещо призабуту, палко підтримав видатний педагог Василь Сухомлинський.

Робота в парах, малих групах

7. Робота в парі. Прочитайте вислови видатних математиків. За одним (на вибір) проведіть мінідискусію. Озвучте її в класі.

1. Математика — справа не тільки розуму, а й фантазії (*Ф. Кляйн*). 2. Гра в шахи — це немовби пасивування математичних мелодій (*Г. Г. Гарді*). 3. Математика паука молодих. Інакше й не може бути. Заняття математикою — це така гімнастика розуму, для якої потрібна вся гнучкість і вся витривалість молодості (*Н. Вінер*).

- Запишіть дієслова, які ви використали під час дискусії, визначте їх спосіб.

6. Робота в малих групах. Прочитайте тексти про видатних українських математиків, перейшовши за QR-кодом або покликанням <https://cutt.ly/ZwAPEwYR>.

• За потреби доповніть подану інформацію цікавими фактами з біографій науковців з доступних додаткових джерел.

• Визначте проблеми, порушені авторами текстів. Оберіть для дослідження одну інформацію. Випишіть дієслова за таким зразком:

- 1) дієслова, утворені префіксальним способом;
- 2) дієслова, утворені суфіксальним способом;
- 3) дієслова, утворені префіксально-суфіксальним способом.

- Зробіть висновок у вигляді діаграми.

5. Робота в парі. Складіть із кожним дієсловом по два речення так, щоб у першому воно було особовим, а в другому — безособовим.

Зразок. Я хочу опрацювати цю інформацію. Мені хочеться опрацювати цю інформацію.

Темпіти, повівати, гриміти, колотити, шуміти, дзвеніти.

- Підкресліть головні члени речення.

6. Робота в парі. Прочитайте вислови видатних українських математиків. За одним (на вибір) складіть короткий діалог. Озвучте його в класі.

1. Хто поборе математичну символіку і вдумается в глибокі царици математичного світу, той відкрис в ній такий ідеальний світ і таку величаву поезію, і стільки естетики й краси, як у жодній іншій науці (*В. Левицький*). 2. Математика розвиває логічне мислення, тому незалежно від необхідності її прямого застосування, цей предмет повинні вивчати всі (*А. Скороход*). 3. Кого не манить ні краса, ні мистецтво, хто живе вбогим життям, той нічого не дасть математиці (*М. Зарицький*). 4. Як у мистецтві,

так і в математиці лише твори гарні переживають століття і виховують цілі покоління (*М. Зарицький*).

- Складіть словниковий диктант на тему «Дієслова наказового способу». Випишіть із висловів дієслова, поставте їх у наказовий спосіб.
- Використовуючи дієслова із словникового диктанту, складіть і запишіть п'ять речень-закликів до сумлінного ставлення до навчання.

ЗНАХОДЯТЬ

Робота з текстами різних жанрів і стилів

4. Прочитай текст.

Ранок народився в росах, у зелених буйнощах левад. Увесь край світився могутніми соняшниками, що розверталися своїми тугими коронами для цвіту. Картоплі по пояс. Усе буяло, усе наливалось життєвою силою в цю благодатну пору раннього літа. Земля ніби прагнула виявити свою нестримну щедрість, порадувати людей усім найкращим, що тільки може їм дати. Левади вабили холодками темно-зеленими, водою ставків блищали, розкидалися шатрами верб, яворів, кущами калини. У садках білили хати дивної краси. Що не хата — то мистецький витвір. Одна підведена яскраво-червоним, друга — темно-зеленим і вкрита соломою, сусідня — очеретом з чепурними китичками по краях. І всі хати білі, чисті, святкові, для щасливого літа вони білились і зараз змагалися в красі (*Олесь Гончар*).

7. Прочитай вірш «Чарівні слова» Надії Красоткіної виразно вголос.

ЧАРІВНІ СЛОВА

Я слова чарівні знаю, Вивчила охоче! І в розмові їх вживаю. Зранку і до ночі! — Доброго здоров'я, Галю! — Добрий день, Оленко! Ти до мене, я до тебе Звернемось гарненько!	З добрим ранком всіх вітаю, Як іду із хати. І кажу всім «На добраніч», Як лягаю спати. І «Спасибі», й «Дуже прошу», «Вдячна вам», «Будь ласка»! Словом радість всім приношу, — Світ стає, як казка!
---	--

«Всім привіт!», «Іди здорова»,
«Дякую красенько»!
Ось така чарівна мова
Радуге серденько.
«До побачення, вам, люди»,
«Будьте всі здорові!»
І слова чарівні всюди
Ви вживайте в мові!

Надія Красоткіна

4. Прочитай наукову інформацію, застосовуючи маркування.

Емоції — це ситуативний вияв душевних переживань, це внутрішній відгук на події, що відбуваються; реакція — це одна з форм відображення світу, що позначає душевні переживання, хвилювання, почуття.

Одне із завдань художньої літератури як мистецтва слова — викликати емоції в читача, відтворивши картину світу за допомогою художніх образів. Емоційний складник характерний для будь-якого художнього твору. Для цього письменники вдаються до певних засобів:

- фонетичних (звукові повтори, звуконаслідування тощо);
- лексичних (синонімія, омонімія, антонімія та паронімія; використання іншомовних слів, неологізмів, авторських новотворів, застарілої лексики, термінів, професіоналізмів, «історичних» розмовних, побутових, діалектних форм);

«Напевно, вона радіє, що повернулася додому», — подумав багатій. А вголос запитав:

— То як, сподобалося тобі жити в селі?

— Дуже сподобалося, тату! — радісно плескаючи в долоні, відповіла дочка.

— Он як? — здивовано розвів руками батько. — І чим тобі сподобалося життя простих людей?

— Знаєш, тату, в нас є кішка, а у них їх аж чотири, а ще пес, корова, кінь, поросята. Дівчинка загинала на руді пальчики й усміхалася. У нас басейн, а перед ними — ціле безкрає море. Наш маєток освітлюють ліхтарі, а в них мільйон зірок видно на небі. Їм належить увесь світ, тату! Дякую тобі, найкращий батьку, що подарував мені можливість пожити з найщасливішими людьми у світі.

Замислився батько...

— Це тобі дякую, донечко, — відповів багатій, міцно обіймаючи її. — Я зрозумів, що можна бути бідним, маючи незліченну кількість грошей, і почуватися багатим, не маючи й копійки за душею.

Щасливий той, хто може розгледіти красу в звичайних речах, там, де інші нічого не бачать! (Каміль Піссарро)

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Поділися враженнями від прочитаної притчі. Які почуття й емоції вона в тебе викликала?
- Сформулюй тему твору.
- Чи вдало, на твій погляд, дібрано заголовок до тексту? Що він виражає — тему чи основну думку притчі?
- Схарактеризуй образ доньки багатія.
- Чи можна вважати її щасливою людиною? Прокоментуй.
- Прочитай вислів Каміля Піссарро. Як ти його зрозумів / зрозуміла?
- Із життєвою позицією кого із героїв перегукується твердження Каміля Піссарро? Обґрунтуй свою думку.
- Розглянь світліну. Поміркуй, чи передає вона внутрішній стан доньки багатія.

Обговорюймо

3. Робота в парі. Прочитайте текст.

У сім'ї, у постійному спілкуванні з близькими ми дістаємо перші уроки такого потрібного в житті вміння, як співпереживання.

Чи вмієте ви відчувати настрій матері, батька, бабусі, брата чи сестри? Не просто — добрий чи поганий, а найменші нюанси: радість, що спалахнула в очах, притлумлену образу, приховану усмішку. Чи можна навчитися цього?

Психологи вважають, що здатність до співпереживання, співчуття починається від уміння уявити, що відчуває інша людина, уміння сприймати чужу біду та чужу радість як власні. У ці хвилини ми стаємо духовно багатшими, добрішими.

Цього можна і треба навчитися! (За М. Лемберською).

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Поділіться враженнями, чи вмієте ви відчувати настрій рідних.
- На ваш погляд, про які важливі для спілкування вміння говорить автор?
- Що можна «прочитати з обличчя»?
- Розгляньте уважно світліни. Обговоріть, який емоційний стан переживають герої. Що може стати бар'єром для спілкування?

4. «Незакінчене речення». Продовж речення. За потреби скористайся матеріалом довідки.

Натепер в Україні функціонують до 500 державних і, власне, кілька тисяч недержавних музеїв. Серед історичних музеїв, у яких зберігаються матеріальні й духовні надбання народу, провідне місце посідають: Національний музей історії України в Києві, Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького, Харківський та Львівський історичні музеї.

Серед 30 художніх музеїв України особливо цінні фонди демонструють музеї Львова, Харкова, Одеси, Дніпра, Кропивницького, Сум.

Найбагатші експозиції має Український музей етнографії та художнього промислу у Львові, Шевченківський національний заповідник у Каневі та Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини.

Незліченні скарби України є невід'ємною частиною світової та європейської історико-культурної спадщини (з дитячої енциклопедії «Україна»).

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Сформулюй тему й основну думку інформації.
- Чим вразив тебе текст?
- Які музеї існують у вашому місті / селі, громаді, регіоні? Які музеї відвідували ви? Поділись враженнями.

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Визначте частки, з'ясуйте їх роль у реченнях.
- Використовуючи матеріал вправ, доступні джерела, надбання рідного краю, складіть діалог на тему «Музеї України» Озвучте перед однокласниками / однокласницями.

Національний музей історії України

Львівський історичний музей

Музей історика Дмитра Яворницького

Сумський краєзнавчий музей

ГОВОРІННЯ

СЛУХАННЯ

КОМПЕТЕНТНОСТІ

НАСКРІЗНІ НАВИЧКИ

Виконуймо завдання

5. Самостійна робота. Прочитай текст мовчки.

У народі кажуть, що дім без книг — це тіло без душі. Справді, важко уявити, що у XXI ст. серед нас може повноцінно жити байдужа до книги людина. Навіть предки українців ще за часів Русь-України були чи не найосвіченішими у Європі. Князь Ярослав Мудрий, про величезну бібліотеку якого й досі ходять легенди, високо оцінював роль книги у навчанні й вихованні людини: «Велика-бо користь від навчання книжного».

Книги — це життєдайні ріки, які напоюють духовністю та культурними надбаннями попередників усе нові й нові покоління. Вони беруть початок з піколи не пересихаючого джерела народної мудрості. У книгах — світло розуму й вершин людського духу (за І. Гузенком).

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Яке враження справив на тебе текст?
- Сформулуй тему та головну думку тексту. Придумай заголовок.
- Що тобі відомо про Національну бібліотеку імені Ярослава Мудрого? Відшукай інформацію про неї з доступних джерел, двома-трьома реченнями озвуч у класі.

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Досліди сполучники тексту за планом: а) речення із сполучником; б) роль сполучника в реченні; в) розряд сполучника за будовою; г) розряд сполучника за походженням. Висновки оформ у таблиці.

2. ЦІКАВО! Прочитай і опрацюй, давши відповіді на запитання й виконавши завдання.

Іноді того, хто, читаючи, нічого не нотує, порівнюють із метеликом, який безтурботно перелітає з квітки на квітку, а того, хто веде нотатки, — з працелюбною бджолою, яка в кожній квітці знайде нектар, щоб перетворити його на запашний солодкий мед про запас (за В. Лесиним).

- Поясни, як ти зрозумів / зрозуміла слова дослідника.
- Чому автор порівнює саме цих комах?
- З якою комахою ти асоціюєш себе під час читання?
- Пригадай: нотатки під час читання — це первинний чи вторинний текст.
- Які вторинні тексти тобі відомі? Наведи приклади.

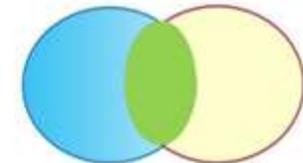

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Яку проблему порушено в тексті? Назвіть ключові слова тексту.
- Чи погоджуєтесь ви з твердженнями, що є в тексті? Чому?
- Поміркуйте, чи доречно дібрана графічна інформація для наведеного тексту. Чи змінили б ви її? Чому?
- У яких заходах на захист довкілля, що відбувалися у вашій родині, громаді чи навчальному закладі ви брали участь?

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

- Випиши речення з дієприкметниками. Визнач лексичне значення, граматичні ознаки, синтаксичну роль їх.
- На основі результатів дослідження дієприкметників заповни діаграму Вена (Кола Вена), зазначивши на ній ознаки дієслова і ознаки прикметника, а також укажи, що властиве із цих ознак дієприкметнику.

Мовленнєвий практикум

5. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

Ознайомся із порадами щодо правильного слововживання від фахівців Інституту мовознавства імені О. О. Потебні.

- Обери словосполучення, які співвідносяться із темою часу й критичного читання, склади з ними речення.
- Візьми словосполучення в кишеньку лепбука.

Друзі, не забуваймо, що в українській мові

дух затамовують
ворога жахають
удару завдають
утрат зазнають
лиха накоюють
рани загоюють
волю гартують
віри не ймуть

слави заживають
намет напинають
у лави шикуються
увагу відвертають
голос притишують
засідку обминають
порядок пильнують
перемогу здобувають

1. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Запам'ятай інформацію, яку пропонують фахівці Інституту мовознавства імені О. О. Потебні.

Друзі, пам'ятаймо,
що в українській мові:

рота розтуляють;
голову підводять;
щоки надимають;
сльози зроняють;
шию скручують;

щелепи зводять;
руки підносять;
очі вирячують;
язика висолоплюють;
вуха нашорошують;
зуби вишкірюють

носа похнюплюють;
брови насуплюють;
потилицю чухають;
волосся куйовдять;
губи закопильнують;

- Поясни написання слів. Склади з окремими (на вибір 2–3) речення.
- Візьми ці словосполучення до лепбука.

4. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Склади речення із запропонованими словосполученнями.

Зустрічаються друзі,
наприклад, в супермаркеті,
а **трапляються** на полицях
смаколики — фрукти-ягоди,
а також помилки в диктанті!

Компетентісно зорієнтовані завдання

Використовуючи тексти параграфа, доступні додаткові джерела, графічний матеріал, склади есе «Тарілка здорового харчування».

Використовуй здорові олії (оливкову, рапсову тощо).

Пий воду, чай або каву (з малою кількістю або зовсім без цукру). Уникай солодких газованих напоїв.

Що більше овочів ти їси, то краще. Картоплю не враховуй 😊.

Їж цілюзернові продукти (коричневий рис, хліб і макарони з твердих сортів пшениці).

Їж фрукти різних кольорів.

Вибирай рибу, птицю, нежирне м'ясо, бобові та

Назва групи: «Колоритна українська мова».

Мета спільноти: пошук, тлумачення, оприлюднення, обговорення цікавих колоритних питомих українських слів.

8. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Уяви ситуацію. Під час прогулянки біля дитячого майданчика дітлахи знайшли незнайомий підозрілий предмет. Розглядаючи, зрушили його з місця. Які будуть твої дії? Скористайся інструкцією.

ЯК ДІЯТИ ПРИ ВІЯВЛЕННІ ПІДОЗРІЛОГО ПРЕДМЕТА?

Якщо ви побачили підозрілий предмет:

- Попередьте перехожих про можливу небезпеку;
- Обгородіть небезпечне місце підручними матеріалами (гіпками, мотузками, камінням);
- Відійдіть якомога далі й зателефонуйте до служби порятунку за номером 101

Категорично забороняється:

- торкатися підозрілого пристрою і пересувати його;
- користуватися біля вибухівки засобами радіозв'язку, мобільними телефонами;
- заливати пристрій рідиною, засипати ґрунтом або чимось його накривати

2. Уяви ситуацію. У вашій школі проводиться тиждень безпечної поведінки. Будь соціально активним! Проведи бесіду-інструктаж для учнів молодших класів на одну із тем:

1. Обережно! Отруйні змії. 2. Обережно з вогнем у природних екосистемах! 3. Правила поведінки під час грози. 4. Як врятуватися під час пожежі? 5. Як урятуватися, якщо тебе захопили в заручники? 6. Як діяти під час повітряної тривоги? 7. Як діяти під час повені? 8. Як користуватися вогнегасником?

3. Підготуй до однієї із запропонованих тем презентацію чи плакат, уклади інструкцію чи правила поведінки. Скористайся доступними джерелами інформації.

Інфомедійна компетентність

6. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Напиши есе на тему «Як сприймати масмедіа і не стати жертвою маніпуляцій?». Використай матеріал уроку, а також ілюстрацію.

2. Прочитай текст, перейшовши за QR-кодом або за покликанням <https://cutt.ly/2wAPTo2J>. Проаналізуй текст, використовуючи поради, подані в § 23. Визнач, чи якісна й достовірна інформація представлена в тексті. Відповідь аргументуй.

8. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Уважно розглянь інфографіку, розміщену на сайті національної поліції України. Напиши коментар, у якому оціни інформацію.

Телефонні шахраї
Телефонують,
що родича затримала
поліція або він у лікарні?
Терміново
вимагають гроші?
Не піддавайся на обман.
Телефонуй 102!

Шахрайство
з електронними картками
Запитують телефоном
термін дії картки, код безпеки
на її зворотному боці,
банківські паролі з SMS?
Не повідомляй. Це шахраї!

Інтернет-шахраї
Розраховуйся за товар, придбаний в інтернеті,
після його отримання!
У жодному разі не перераховуй завдаток.
Це обман!

6. Робота з графічною інформацією. Розглянь і опрацюй інфографіку.

- Які асоціації викликає в тебе зображення?
- Добери до нього заголовок.
- Чи доводилося тобі чути вислів «інформаційна бульбашка»?
- Що таке «інформаційна бульбашка» та як ми в ній опиняємося?

• Поміркуй, чи небезпечно перебувати в «інформаційній бульбашці». Поясни, чому ти так вважаєш.

Назва гр
Мета сп
вих кол

Ігрові та проєктні технології

8. Гра «Плутанина». Побудуй схему чи таблицю про неозначену форму дієслова. Для цього накресли в зошиті прямокутники, дотримуючись у їх розташуванні певної логіки. Поясни свої міркування..

Інфінітив

Працювати, любити, творити, дарувати

Дієслово

Особові форми

Неозначена форма

Говориш, чуємо, пригадайте, співаю, мовч

3. Робота в парі. Мініпроєкт «Наші гроші».

2. Прочитай ребус. Поміркуй, чим займається людина цієї професії.

Розвиток критичного мислення

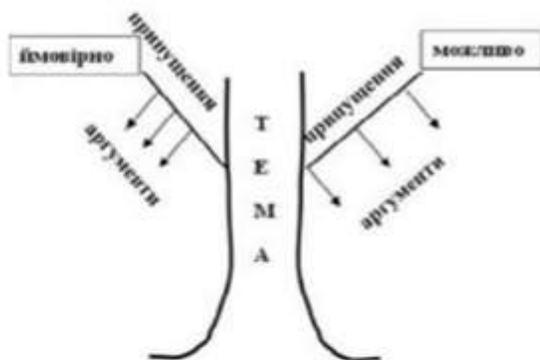

3. Робота в парах. «Дерево припущень».

- Прочитайте заголовок тексту. Зробіть припущення,

про що чи про кого ви прочитаєте в тексті.

- Спрогнозуйте можливі варіанти розвитку подій. Обґрунтуйте кожне зі своїх припущень.
- Відтворіть результати роботи у вигляді дерева, де тема тексту — це «стовбур дерева», припущення — «листя», «гілочки» — аргументи й обґрунтування ваших припущень.

ЦІННІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

Кажуть, що інформація — це королева бізнесу і мати інтуїції. Усі — від бізнесменів і політиків до школярів — знають про цінність інформації. Пригадайте якусь сумну ситуацію з вашого життя і запитайте себе, скільки і що ви готові були віддати за інформацію, яка допомогла б розв'язати проблему.

8. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Розглянь рекламний плакат. Перевір за кількома джерелами, чи відповідає інформація таким критеріям: актуальність, повнота, об'єктивність, доступність, достовірність.

- Склади стисле висловлювання про подію, анонс якої ти аналізував / аналізувала, використовуючи дієприслівники доконаного та недоконаного виду.

2. Перейди за QR-кодом або покликанням https://issuu.com/pictoric.ua/docs/book_media

чи, ознайомся із плакатами, уміщеними в книжку «Довіряй, але перевіряй. Медіаграмотність в українському суспільстві».

Напиши короткий відгук на видання, використовуючи дієприслівники доконаного й недоконаного виду, теперішнього й минулого часу.

3. Прочитай. Від дієслів, що в дужках, утвори потрібну форму дієприслівників. Спиши, розставляючи розділові знаки й пропущені літери. Поясни.

6. «Ти зможеш!». Виконай завдання на вибір.

1. Виконай інтерактивну вправу «Часи дієслів», перейшовши за QR-кодом або за покликанням <https://learningapps.org/display?v=pbapxqx0v23>

Якщо ти правильно виконаєш вправу, то прочитаєш вислів від італійського професора, одного із засновників перекладознавства як академічної науки Пітера Ньюмарка. Постав кілька запитань автору. Використовуй дієслова у формі майбутнього часу.

6. «Ти впораєшся». Виконай завдання на вибір.

1. Виконай інтерактивну вправу «Правила безпеки в інтернеті», перейшовши за QR-кодом чи за покликанням <https://learningapps.org/display?v=pivk34d0t23>.

2. Зайди сайт одного з інтернет-магазинів, який продає дитячу літературу. Ознайомся з його структурою, каталогом книжок. Дай відповіді на запитання
  1. Чи зручно користуватися інструментами сайту?
  2. Які зобов'язання перед споживачами пропонує засновник сайту?

Інтерактивний КОНТЕНТ

6. Виконай інтерактивну вправу «Дієслова доконаного й недоконаного виду», перейшовши за QR-кодом або покликанням

<https://learningapps.org/display?v=p6y73s91a23>.

Якщо ти правильно виконав / виконала вправу, тобі відкриється вислів Сократа. Запиши його в зошит. Підкресли дієслова, визнач вид. Добери до виписаних слів видові пари.

- Поміркуй, що про людину можна дізнатися, слухаючи її мовлення.
- Пригадай ситуації, коли важливе вміння гарно й правильно говорити.
- Як ти вважаєш, чому для отримання місця навчання чи роботи в престижному закладі часто потрібно успішно пройти співбесіду?

Емоційний баланс

Народна мудрість стверджує: Як назвеш корабель, так він і попливе. Як почнеш урок, так він і пройде.

§ 76. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ

1. Головоломка. Прочитай речення, об'єднуючи послідовність літер у слова. А ще зверни увагу: кожне число позначає місце певної букви абетки.

Доречновживайумовленні

20, 21, 11, 14, 17, 7, 18, 18, 11, 15, 11.

- Що тобі вже відомо про вживання прийменників?

§ 78. ВИДИ СПОЛУЧНИКІВ ЗА БУДОВОЮ, ПОХОДЖЕННЯМ

Відгадай загадку.

Я важливий, що й казати, можу вміло пов'язати

Однорідні члени чинно, складних речень теж частини.

§ 82. СИНОНІМІЧНІ Й АНТОНІМІЧНІ СПОЛУЧНИКИ

1. Гра «Хто краще». Познайся у вимові скоромовки. Яку роль виконують сполучники у скоромовці?

Жовте жито жук жував і з Євгеном жартував.
Жартом-жартом — і у Жені жвавий жук живе у жмені
(Ю. Кругляр).

§ 32. СПОСОБИ ЗАМІНИ АКТИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ

1. Відгадай словосполучення, зашифровані в ребусах.

- Запиши словосполучення-відгадки. Що їх об'єднує?
Чи можна записані словосполучення назвати по-іншому? Які саме

Емоційний баланс

Щоденник _____

Дата _____ День _____

Тема _____

Моя найкраща думка сьогодні

Місце для міркувань і почуттів

Моя мотивація

---

8. Заповни щоденник.

9. Які емоції відчуваєш після уроку?

Суперово!

Сподобалося!

Складну-вато

Нічого не зрозуміло

Щось не зрозуміло

Цікаво

Усе зрозуміло

7. Твій щоденник. Прочитай і проаналізуй вислови відомих людей. Чия думка тобі найбільше до вподоби? Поясни, чим саме. Запиши його в щоденник як мотиватор для самовдосконалення.

1. Почни робити те, що потрібно. Потім роби те, що можливо. І ти раптом виявиш, що робиш неможливе (*Ф. Ассізький*). 2. Найкращий спосіб почати робити — припинити говорити і почати робити (*В. Дісней*). 3. Ваш мозок може все. Абсолютно все. Головне, переконати себе в цьому. Руки не знають, що вони не вміють віджиматися, ноги не знають, що вони слабкі. Це знає ваш мозок. Переконавши себе в тому, що ви здатні на все, ви зможете справді все (*Р. Кійосакі*).

8. Заповни щоденник.

§ 1. МОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ

1. Поміркуй і дай відповідь.

1. Що таке обов'язок?
2. Як ти маєш обов'язки?
3. Навіщо потрібні мовні обов'язки?

<https://cutt.ly/4wApm1Oy>

Мова — запорука існування народу.
Захищаючи мову,
ти захищаєш свій народ, його гідність.
Не ухиляйся від цієї боротьби!

Василь Іванишин

2. Прочитай вітальне звернення до молоді.

Велика незалежність завжди складається з незалежностей малих, майже непомітних, але вкрай важливих.

Малі незалежності, наче атоми, принасовуються одна до одної і вибудовують цілну, здорову та міцну структуру незалежності великої.

Пильнуйте свої особисті незалежності. Незалежності від суржику, російської попси та медіапростору.

Послуговуйтесь українськими прислів'ями та приказками. Їх безліч!

Позбавте українського громадянства побутове хамство, зверхність, різного роду дискримінації. Захищайте свої кордони критичним мисленням, освітою і синхронізацією із цивілізованим світом. Опірайтеся маніпуляціям.

Українська незалежність починається в пошуковому вікні гугла з розкладкою *uk*. Незалежність простягається всюди, куди доливають хвилі української мови.

Зі святом вас, люди з розкладкою *uk*. *(за В. Гевком)*.

А. ОБГОВОРІЙМО

- Поміркуй, чи можна вважати вітальне звернення текстом. Обґрунтуй свою думку, спираючись на теоретичні відомості про текст.
- Як ти гадаєш, які проблеми порушує автор? Сформулюй їх короткими реченнями.
- Пригадай українські прислів'я і приказки, які розкривають зміст тексту. Складіть з однокласниками й однокласницями ланцюжок прислів'їв і приказок про мову й Батьківщину.

Українська МОВА

Підручник – щоб навчати і навчатися!